

ТЕОРІЯ І МЕТОДОЛОГІЯ ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ

УДК 8 343.9+930.11

<https://doi.org/10.46869/2707-6776-2025-31-1>

Ільїн В.В.

<https://orcid.org/0000-0001-9107-0829>

ПРИЧИНИ ГОЛОКОСТУ: ІСТОРІЯ, ТЕОРІЯ, ДЖЕРЕЛА

У статті досліджують причини виникнення Голокосту, незаживаючої рани людства, біль якої залишається в пам'яті і душі. Розглянуто історичні витоки виникнення самого поняття «Голокост», його етимологія з історичних часів до сучасного розуміння. Показано, що в Німеччині до євреїв завжди ставилися не гірше і не краще, ніж в інших європейських країнах. Тут ніколи не було таких єврейських погромів, як в Росії, не було їх знищення і вигнання, як в середньовічній Іспанії. Підкреслюється, що відношення до євреїв різко змінилося після поразки Німеччини в Першій світовій війні. Євреїв звинуватили в ухиланні від участі у війні, наживанні на ній, у співпраці з російськими більшовиками, у розвалі політичного режиму на чолі з кайзером, у підтримці умов Версальського миру, в участі у Веймарському уряді, у гіперінфляції початку 1920-х рр. Але євреї не розвалювали Німецьку імперію, а зробила це історія, так само як вона вчинила з Російською, Австро-Угорською та Османською імперіями в той період. Наведені приклади расових та антисемітських законів, прийнятих нацистами після приходу до влади в 1930-х рр. Зазначено, що корені антисемітизму націонал-соціалізму йдуть в глибину віків і носили в той час релігійний характер. У Німеччині паралельно з ірраціоналістичним і традиційним християнським антисемітизмом активізувалися нападки на євреїв з боку прихильників теорії расизму. Зазначено, що теорія расизму була привабливою для тих, хто вважав себе належним до «вищої» раси (нації). До націоналістичного і расового антисемітизму були долучені ідеї еugenіки. Показано економічні причини активізації антисемітизму в Німеччині після поразки у світовій війні. Але для практичної реалізації Голокосту, стверджує автор, потрібні тоталітарна держава і тоталітарне суспільство, які й були створені в Німеччині нацистами. Їхня ідеологія і пропаганда привели не лише до трагедії єврейського і німецького народів, але й до трагедії усієї цивілізації.

Ключові слова: Голокост, антисемітизм, расова теорія, націоналізм, еugenіка, націонал-соціалізм.

Поняття Голокосту набуло повсюдного значення після Другої світової війни, коли стали відомі жахливі факти про знищення німецькими фашистами євреїв. Відповідні цифри стали відомі для світової спільноти і знайшли широке висвітлення в книгах, часописах, засобах масової інформації, а також часто обговорювалися на конференціях, семінарах, зустрічах. Разом з тим необхідно вяснити сутність самого терміну «Голокост», його етимологію.

Слово «holocaust» прийшло до повсюдного вжитку з англійської мови. Воно в свою чергу запозичено з латинської Біблії, де використовується в латинізованій формі «holocaustum» поряд з «holocaustosis». В свою чергу воно має витоки в грецьких, також біблійних формах «ὁλόκαυ(ό)τος», «ὁλόκαυ(ό)τον» – спалюваний повністю, «ὁλόκαυτῶμα» – жертва спалювання

цілком, «ὄλοκαύτωσις» – принесення жертви спалюванням повністю. В старослов'янській мові («Геннадієвська Біблія», 1499) вживалася форма «голокоість» (від «олокауст» і «олокаустум») – жертва, всеспалення.

В англійській мові поняття «holocaust» і близьких до нього значень вживалося з першої половини ХІХ століття: спочатку стосовно геноциду вірмен в Османській імперії і єврейськими погромами під час громадянської війни в Росії. В сучасному розумінні – знищення євреїв нацистами з 1942 року. Широке розповсюдження цей термін одержав в 1950-ті рр. завдяки книгам письменника Елі Візеля, майбутнього лауреата Нобелівської премії миру. У нас цей термін виникає на початку 80-х рр. ХХ ст., спочатку як «голокауст», а пізніше – в сучасному вигляді.

В сучасній англійській мові слово «Holocaust» вживається у значенні знищення євреїв нацистами, а з маленької літери («holocaust») – в інших випадках. В українській мові ми слідуємо англійській традиції. Під терміном «голокоість» (з малої букви) розуміється також будь-який акт геноциду. В деяких джерелах під цим терміном розуміється саме геноцид євреїв в роки Другої світової війни, в силу чого це конкретна історична подія означається з великої букви.

Переслідування євреїв в нацистській Німеччині почалося бойкотом з 1 квітня 1933 року і наступною хвилею расових законів стосовно євреїв, які працюють в державних установах або задіяних в конкретних професіях. Прийнятий 15 вересня 1935 року «Нюрнберзький закон» скасував рівні права євреїв в Німеччині і визначив єврейство в расових термінах. Антисврейська історія в нацистській Німеччині в ніч з 9 по 10 листопада 1938 року привела до масових погромів, які увійшли в історію як «Кришталева ніч» (через розбите скло вікон, вітрин, яким були засипані вулиці міст).

Виокремлення в якості самостійної проблеми пояснення Голокосту зовсім не означає ігнорування причин знищення гітлерівською Німеччиною інших народів, зокрема циган і слов'янських, яких вважали не історичними і тому гідними бути лише рабам. Масові вбивства цих народів на завойованих німецькими військами територіях були все ж таки іншого характеру і породжувалися тими ж причинами, що розправа над єврейським народом, яка цинічно називалася «остаточне вирішення єврейського питання». Слов'ян та інші народи вбивали частіше не тому, що вони слов'яни чи французи, а щоб підкорити собі, придушити, залякати або щоб помститися за опір, за допомогу партизанам тощо. Це неминуче викликало ще більшу ненависть і породжувало ще більшу жорстокість з обох боків.

Але причини Голокосту не тільки в антисемітських настроях Гітлера, про що він стверджував в своїй автобіографічній роботі «Mein Kampf» («Моя боротьба»), де стверджує про свою ненависть до євреїв вже з перших років ХХ століття, коли ще був бідним художником. Але це не означає, що антисемітизм виникає в голові Гітлера нізвідки. Корні антисемітизму йдуть в

глибину віків. Так, в Євангелії від Іоанна говориться «Стали іудеї гнати Ісуса, і шукали вбити Його». В якийсь момент вони «...взяли каміння, щоб кинути на Нього». А сам Ісус говорив іудеям: «Ваш батько диявол» (1,7.1).

Таким чином, багато поколінь священнослужителів клеймували євреїв як підступний народ, який хотів знищити Христа. Тому зрозуміло, чому гоніння євреїв було широко розповсюджено в Середньовічній Європі, де панував християнський світогляд і християнські цінності. В багатьох країнах євреям забороняється володіти землею, займатися конкретними професіями і жити там, де вони хотіли б. В різні періоди в низці європейських міст євреї змушені були проживати в гетто і носити на одязі спеціальні знаки. Зокрема, це були жовті мітки на грудях. Однією з небагатьох професій, якими дозволяли займатися євреям, стало лихварство, оскільки християнам їх релігія цей вид діяльності забороняла. У 1543 році Мартін Лютер, християнський богослов, ініціатор Реформації, написав памфлет: «Про євреїв та їхню брехню». За його словами, євреї «...є злодії і розбійники, у яких немає ні крихти в роті, ні нитки на тілі, яку б вони не вкрали або не забрали у нас шляхом їх проклятого лихварства... Назавжди їх потрібно вигнати з нашої Вітчизни» [1, р. 270].

Необхідно зазначити, що негативне відношення до євреїв в стародавні часи і середні віки носило релігійний характер. В ті часи людей ідентифікували не по національності, а по релігійній приналежності. Тобто в якого Бога людина вірила, тим вона і була. В середні віки відношення до євреїв як до вбивць Христа стало невід'ємною частиною пануючої християнської релігії, і, зрозуміло, в такому виді сприймалося населенням.

Епоха Просвітництва принесла в долю європейських євреїв зміни, оскільки в цей період наукового і політичного прогресу під сумнівом опинилося багато традиційних переконань. У 1781 році німецький історик Х.В. фон Дом виступив за громадянські рівні права євреїв [2]. У 1789 році у Франції після прийняття Декларації прав людини і громадянина вступив в дію закон, який оголошував євреїв вільними і рівноправними громадянами. В Німеччині впродовж XIX століття були зняті багато заборон, накладених на євреїв, зокрема обмеження їх політичних і релігійних прав.

Поряд з цим у другій половині XIX століття в Німеччині виникає рух Volk («народ»). Але для теоретиків руху фольккіш (völkisch) воно означало майже містичний зв'язок групи людей, які говорять на одній мові, володіють спільним культурним надбанням, із землею, на якій живуть вони і жили їхні предки. Теоретики фольккіш проповідували достоїнства німецького сільського життя, особливо силу лісу. Один із ідеологів Volk, професор Вільгельм Ріль в книзі «Земля і плоди» писав: «...народ вимре, якщо не зможе цінувати спадок лісів, які... існують не лише для підтримки земного вогню в печі, але і для збереження биття гарячого пульсу народу, щоб німці залишалися німцями» [3, р. 271].

В перше десятиліття ХХ століття найбільш популярним рухом молоді був «Вандерфогель» («Перелітні птахи»), що закликав молодь переселятися в сільську місцевість і відновлювати зв'язки між німецьким народом і природою. Інші молоді німці об'єднувалися в групи подібно Німецькій гімнастичній спілці і займалися фізкультурою на відкритому повітрі. «Там я вперше побачив свастику, – говорить Еміль Кляйн, який вступив у спілку перед Першою світовою війною. – Чотири F – Frisch (свіжість), Fromm (благочестя), Fröhlich (радість), Frei (свобода) – утворювали подвійну свастику на бронзовому значку. Вони вважали, що цей стародавній символ, який використовувався в різних культурах минулого, представляв зв'язок з їх древніми предками, зокрема тому, що подібні зображення знайшли в Німеччині під час археологічних пошуків» [4, р. 11].

Зазначені теоретичні та культурно-історичні інновації стали проблемою для німецьких євреїв, оскільки вони із концепції Volk були виключені. Більшість євреїв жили в містах і займалися тим, що було антитезою ідеалу völkisch. Вони явно були не тим народом, який як німці був «лісним», їх Бог жив в печерах, їх релігія зародилася в лісі [5, р. 108].

Один із найбільш переконаних антисемітів націоналістичного напрямку Пауль Лагард у книзі «Євреї та індогерманці» («Juden und Indogermanen», 1887) писав: «Ми антисеміти, тому що в Німеччині дев'ятнадцятого століття євреї, які живуть серед нас, презентують погляди, звичаї і вимоги, які сходять до часів розділення народів після всесвітнього потопу... Тому що серед християнського світу євреї – азіатські варвари... Це народ, який впродовж тисячоліть не зробив ніякого внеску в історію» [6, р. 617].

У 1912 році Генріх Класс, президент Пангерманського союзу в своїй книзі «Якби я був імператором» («Wenn ich der Kaiser wär») пов'язував потребу «оздоровлення життя нашої нації» з вимогою, щоб «єврейський вплив був повністю ліквідований або зведений до терпимого, нешкідливого рівня» [7]. Класс запропонував низку заборон стосовно євреїв. Зокрема, «газети, які належали євреям або які публікують матеріали авторів-євреїв, розміщували поряд із заголовком зірку Давида, євреям потрібно заборонити. Так само заборонити євреям служити в армії, працювати викладачами і юристами» [4, р. 12].

Паралельно з націоналістичним і «традиційним» християнським антисемітизмом активізувалися нападки на євреїв з іншого боку – расизму. Згідно цього підходу, націю потрібно оцінювати не по релігійним, а по расовим міркуванням. Думку, що люди відрізняються між собою по расовим ознакам і одні раси вище інших, висловив французький дипломат, а не вчений, Жозеф де Гобіно ще у 1855 році. З його точки зору, у світі існують три раси: чорна, жовта і біла. На вершині расистської ієрархії розташовується біла раса, яка володіє надмірним прагненням до свободи. Німецька раса – частина вищої білої раси – бере витоки з етнічної групи арійців, які мігрували в Європу з Індії [4, р. 12-13].

Англійський письменник Х'юстон Стюарт Чемберлен, який став громадянином Німеччини, в 1899 році опублікував книгу «Основи дев'ятого століття» («Die Grundlagen des neunzehnten Jahrhunderts»), в якій стверджував: якщо арійці – це досконалий ідеал, то євреї уособлюють собою щось зовсім протилежне, навіть якщо деяких євреїв на перший погляд важко відрізнити від арійців. Реальність в тому, що всі євреї – чужий азійський народ, який самими підлими способами здобув колосальні багатства. Але оскільки лише єврейська і німецька нації зуміли зберегти себе «чистими», то ці дві раси – арійська і єврейська – зустрілись в титанічній боротьбі за перевагу і перше місце в світі [8, р. V-VI].

У 1823 році Гітлер і Чемберлен зустрілися, в них знайшлося багато спільного. Нацисти визнали Чемберлена своїм, його 70-річчя відмічалось в офіційних газетах, а книга «Основи дев'ятого століття» стала шанованою і рекомендованою. Расистська теорія стала привабливою для багатьох людей, особливо для тих, хто, як вважали Гітлер і Чемберлен, належав до вищої раси. Думка, що цінність особистості може визначатися виключно зовнішніми даними, була досить спокуслива.

До ядовитої суміші «традиційного» націоналістичного і расового антисемітизму необхідно додати ще один компонент – політичний рух, заснований на ідеях євгеніки. Термін «євгеніка» (з грец. «благородний») запропонував англійський учений Френсіс Гальтон у книзі «Спадкоємний геній» («Hereditary Genius»). В ній він стверджував, що суспільство повинно дати відповідь на одне ключове питання: кому дозволено відтворювати потомство? З точки зору Гальтона, шляхом ретельного відбору через розумні шлюби впродовж кількох поколінь стане можливим створити високообдаровану расу людей. Суспільство повинно визнати, що кожне покоління здатне здійснити величезний вплив на природну обдарованість тих, хто йде слідом. Таким чином, його обов'язок перед людством – дослідити діапазон цього впливу і використати так, щоб, не здійснюючи помилок стосовно до себе, створювати найбільш придатні умови для майбутніх жителів Землі [4, р. 13].

Багато з піонерів євгеніки не були антисемітами. У 1895 р. Альфред Плетц, німецький прибічник євгеніки і автор терміну «расова гігієна», який підняв питання про можливість наділення спеціальних комісій правом вирішувати, з точки зору расової цінності, яких новонароджених залишати в живих, а яких безболісно умирати, вважав, що євреї відносяться до арійської раси [9]. Але ідея про «расову гігієну» на основі здоров'я нації в поєднанні з ідеєю Чемберлена, що євреї становлять загрозу арійцям, додала катастрофічний комплемент в антисемітську суміш. Традиційний антисемітизм засновувався на релігії. Якщо іудей приймав християнство, він фактично уникав переслідувань. Але думка, що єврейство – щось невід'ємне, присутнє, як стверджували нацисти, в крові, свідчило, що шляхів порятунку немає. Твоя національність,

яку неможливо змінити – твоя доля. Ти можеш бути доброю, благородною людиною, але якщо твоя нація вважається нижчою або являє собою небезпеку, переслідувань тобі не уникнути. Ідея, що євреї національна, а не релігійна спільнота, стала основою антисемітизму Гітлера. Первинність раси в історії людства була надзвичайно важливим аспектом в його світогляді. Він, в думках, не міг допустити протиставлення ким-небудь наукових доказів його переконанням [10, р. 434].

Існує думка, що антисемітські настрої виникли в Німеччині задовго до того, як націонал-соціалізм став політичною силою. В Німеччині до євреїв завжди ставилися не краще і не гірше, ніж в інших європейських країнах. В Німеччині ніколи не було таких єврейських погромів, як в Росії, не було їх знищення і вигнання, як в середньовічній Іспанії. На виборах в рейхстаг у 1893 році, наприклад, депутатами стали лише 16 представників антисемітських груп, плюс ще 12 кандидатів від інших партій, які підтримували подібні погляди. Але більшість німецьких виборців – 95% – не підтримали антисемітів [11].

Відношення до євреїв різко змінилося після поразки Німеччини в Першій світовій війні. Звинувачення на адресу євреїв полягали в наступному.

1. Євреї ухилялися від участі у війні, водночас наживалися на ній, займаючись спекуляціями в тилу. Насправді німецьких євреїв в армії в пропорційному відношенні було не менше, чим німців. Але антисеміти проводили постійну пропаганду, що євреї зрадили Вітчизну. Отже, потрібен був винуватець поразки, і він був знайдений. Відомий єврейський промисловець і політик Вальтер Ратенау писав у 1916 році: «Чим більше євреїв загине на фронті, тим більш вперто їх вороги будуть доводити, що вони всі ховалися в тилу і займалися військовими спекуляціями. Ненависть зросте вдвічі, якщо не втричі» [4, р. 14].

2. Після війни євреї створили активний соціалістичний рух, до того ж діяли в союзі з російськими більшовиками, серед яких переважали євреї. В квітні 1919 року німецькі революціонери проголосили створення Баварської соціалістичної республіки, провели низку експропріацій, розстрілювали своїх противників у тюрмах. В травні 1919 року загони фрайкора – правих патріотичних формувань увійшли в Мюнхен і нанесли поразку комуністам. Євреїв звинуватили у спробі влаштувати комуністичну революцію, яка в очах не лише німців, але і всієї Європи асоціювалася з вбивствами, погромами, конфіскаціями майна.

Дійсно, основ для страху перед комунізмом було достатньо. Якщо врахувати, що в лєнінському політбюро більшовики-євреї склали більшість. Хоча в 1930-х рр. в керівництві ВКП(б) відбулись проведені Сталіним масштабні чистки, але на ключових рівнях («на місцях»), і в органах НКВС євреї-більшовики зберігали кількісне домінування. Багато з них мали досвід Громадянської війни, вони брали участь в колективізації, індустріалізації та інших масштабних проектах більшовиків-сталіністів. Тому для нацистів

поняття євреїв, комісарів, комуністів були практично тотожними, і їх знищували в першу чергу.

3. Євреї сприяли розвалу попереднього політичного режиму в Німеччині на чолі з кайзером, погодилися з умовами ненависного Версальського мирного договору і брали участь у Веймарському уряді, який винен у гіперінфляції початку 1920-х рр. Але євреї не розвалювали німецьку імперію. Це зробила історія, так само як вона вчинила з Російською, Австро-Угорською та Османською імперіями в той період [7].

Однак в ситуації, в якій опинилося населення Німеччини, після поразки у війні, працюють емоції, а не раціональний аналіз. Мільйони німців голодували через морську блокаду, організовану союзниками, яка тривала до літа 1919 року з метою здійснити тиск на новий уряд у підписанні умов мирного договору. Німецьке суспільство також страждало від наслідків епідемії інфлюенції (грипу) 1918 року – від неї померло багато людей. З врахуванням усіх цих факторів і страху перед можливою комуністичною революцією, велика кількість людей повернулись до антисемітизму як зручного способу пояснити свої незгоди. Зокрема, Теодор Ешенбург, якому в кінці Першої світової війни виповнилося 14 років, згадував, що у його батька раптом проявився расовий антисемітизм, якого раніше не було. «Світова революція, світова банківська система, світова преса – навколо одні євреї» [6, р. 14-15], – говорив він, як і багато його однодумців.

Саме на тлі програної війни, широкої антисемітської пропаганди в Німеччині зародилася нова політична сила – Націонал-соціалістична німецька робітничка партія. Гобто нацизм з усіма наслідками, що випливають.

Але для Голокосту цього ще замало, для нього потрібен Гітлер. Він був не просто антисемітом, а некрофілом. Його некрофільська натура вимагала не просто засудження цих ворогів на словах, а їх фізичного знищення, що і знайшло реалізацію в практиці масштабного Голокосту.

Разом з тим, Голокост пояснюється не лише цими причинами, серед яких дієвим джерелом поставав антисемітизм у своїй найбільш жорсткій формі. Потрібно розуміти, що для Голокосту потрібні ще тоталітарна держава і тоталітарне суспільство, де безумовне підкорення диктату і наказу являє собою непорушний закон. Велику роль в тоталітарній державі відіграє ідеологічно спрямована пропаганда, яка, діючи на масову свідомість, виправдовує будь-які злочини. На момент приходу до влади нацистів євреї не мали можливості ефективно протистояти насиллю, являли собою практично ідеальну етнічно-відособлену і беззахисну жертву. Все разом і породило трагедію Голокосту.

Список використаних джерел та літератури

1. Luther M. On the Jews and Their Lies (1543) / Luther's works. V. 47. Fortress Press, 1971. P. 267-293.
2. Dohm Ch. W. Über die bürgerliche Verbesserung der Juden. *The Jews in the Modern World. A Documentary History*. Oxford University Press, 2011. 380 p.
3. Facos M. An Introduction to Nineteenth-Century Art. Routledge, 2011. 436 p.
4. Rees L. The Holocaust: A New History. New York: Public Affairs, 2017. 509 p.
5. Welch D. Propaganda and the German Cinema: 1933-1945. Oxford University Press, 1985. 270 p.
6. Bein A. The Jewish Question: Biography of a World Problem. Associated University Presses, 1990. 816 p.
7. Mosse G.L. The Crisis of German Ideology: Intellectual Origins of the Third Reich. Howard Fertig, 1999. 373 p.
8. Chamberlain H.S. The Foundations of Nineteenth Century. V.1. Elibran Classics, 2005. 384 p.
9. Ploetz A. Die Tüchtigkeit unsrer Rasse und der Schutz der Schwachen. The German Genius. Simon Sduster, 2011. 516 p.
10. Karstedt S. Strangers, Mobilisation and the Production of Weak Ties: Railway Traffic and Violence in Nineteenth-Century South-West Germany. *Comparative Histories of Crime* / Ed. by Godfrey B., Emsley C., & Dunstall D. Willan, Cullompton, 2003. P. 89-109.
11. Levy R. Hitler's Willing Executioners. URL: <http://www.vho.org/aaargh/eig/crazugoldie/revilws96.html>

References

1. Luther, M. (1971). On the Jews and Their Lies (1543) / Luther's works. V. 47. Fortress Press, p. 267-293. [In English].
2. Dohm, Ch. W. (2011). Über die bürgerliche Verbesserung der Juden. *The Jews in the Modern World. A Documentary History*. Oxford University Press. [In English].
3. Facos, M. (2011). *An Introduction to Nineteenth-Century Art*. Routledge. [In English].
4. Rees, L. (2017). *The Holocaust: A New History*. New York: Public Affairs. [In English].
5. Welch, D. (1985). *Propaganda and the German Cinema: 1933-1945*. Oxford University Press. [In English].
6. Bein, A. (1990). *The Jewish Question: Biography of a World Problem*. Associated University Presses. [In English].
7. Mosse, G.L. (1999). *The Crisis of German Ideology: Intellectual Origins of the Third Reich*. Howard Fertig.
8. Chamberlain, H.S. (2005). *The Foundations of Nineteenth Century*. V.1. Elibran Classics. [In English].
9. Ploetz, A. (2011). *Die Tüchtigkeit unsrer Rasse und der Schutz der Schwachen*. The German Genius. Simon Sduster. [In English].
10. Karstedt, S. (2003). Strangers, Mobilisation and the Production of Weak Ties: Railway Traffic and Violence in Nineteenth-Century South-West Germany. Godfrey, B., Emsley, C., & Dunstall, D. (Eds). *Comparative Histories of Crime*. Willan, Cullompton, p. 89-109. [In English].
11. Levy R. Hitler's Willing Executioners. [Online]. Available from: <http://www.vho.org/aaargh/eig/crazugoldie/revilws96.html> [In English].

Ilyin V. Causes of the Holocaust: History, Theory, Sources.

The article examines the causes of the Holocaust, an unhealing wound of humanity, the pain of which remains in the memory and soul. The historical origins of the concept of "Holocaust" itself are examined, its etymology from historical times to modern understanding. It is shown that in Germany Jews were always treated no worse and no better than in other European countries. There were never such Jewish pogroms here as in Russia, there was no extermination and expulsion as in medieval Spain. It is emphasized that the attitude towards Jews changed dramatically after Germany's defeat in

the First World War. Jews were accused of evading participation in the war, profiting from it, collaborating with the Russian Bolsheviks, in the collapse of the political regime headed by the Kaiser, in supporting the terms of the Versailles Peace Treaty, in participating in the Weimar government, in the hyperinflation of the early 1920s. But the Jews did not destroy the German Empire, but history did, just as it did with the Russian, Austro-Hungarian and Ottoman empires during that period. Examples of racial and anti-Semitic laws adopted by the Nazis after coming to power in the 1930s are given. It is noted that the roots of anti-Semitism of National Socialism go back centuries and were of a religious nature at that time. In Germany, in parallel with irrationalist and traditional Christian anti-Semitism, attacks on Jews by supporters of the theory of racism intensified. It is noted that the theory of racism was attractive to those who considered themselves to belong to a "superior" race (nation). The ideas of eugenics are added to nationalist and racial anti-Semitism. The reasons for the intensification of anti-Semitism in Germany after the defeat in the First World War are shown. But for the practical realization of the Holocaust, the author argues, a totalitarian state and a totalitarian society were needed, which were created in Germany by the Nazis. Their ideology and propaganda led not only to the tragedy of the Jewish and German peoples, but also to the tragedy of the entire civilization.

Keywords: *Holocaust, anti-Semitism, racial theory, nationalism, eugenics, National Socialism.*